

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası

Reşat GENÇ

2. Baskı

Ankara / 2015

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

© Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü [TKAE], 2015.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarının tamamının veya bir kısmının yayıncının yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır. Yayınların fikrî sorumluluğu ve imlâ tercihi yazarlarına aittir. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarında yer alan başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzeri şeylerin yasal kullanım sorumluluğu yazarlarına aittir.

GENÇ, Reşat

Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası / Reşat GENÇ
XIV+386 s. 24 cm. (2. Baskı, Ankara, 2015).

ISBN 978-975-456-131-9

1. Kaşgarlı Mahmud 2. Divanü Lügat'it-Türk 3. Karahanlılar 4. Türk Dünyası 5. Türk Kültürü

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI TARİH ARAŞTIRMALARI DİZİSİ 02

Genel Yayın Editörü

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

TKAE Editörü

Doç. Dr. Bülent GÜL

Kapak ve Sayfa Tasarımı

SEMETEYHAN [B. GÜL]

1. baskı: TKAE 1997.

2. baskı: TKAE 2015.

İletişim Adresi

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

Bahçelievler, 7. Cad. 17. Sok. Nu. 38, 06490 Ankara / TÜRKİYE

Tel: (00 90 312) 2133100 **Belgegeçer:** (00 90 312) 2134135

Genel ağ: <http://www.turkkulturu.org.tr>

e-posta: tkaedernegi@hotmail.com

Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası, Etkileşim Basımevi'nde 1000 adet basılmıştır.
(Kazımkarabekir Cad. 85/54-55 İskitler/ANKARA Tel: 3843136)

Ankara/2015

Sunuş

Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden biri de Kaşgarlı Mahmud'un yazmış olduğu 'Divânu Lugat'it-Türk' adlı eserdir.

XI. yüzyıl Türk dünyası kültür hayatını en küçük nüansına kadar ele alıp tanıtan bu abidevi eser, Enstitümüz üyesi Reşat Genç tarafından incelenip yayınlanmıştır. Reşat Genç, sadece bu eserin incelenmesine değil, aynı zamanda XI. yüzyıl Türk tarihinin anlaşılması, incelenmesi üzerine yaptığı çalışmalar ile tanınmış âlimlerimizden biridir.

Reşat Genç 'in bu eserinin mevcudu tükenmişti. Kendisinden rica ettim. Kırmadı, karşılıksız Enstitü adına yeniden basılmasına izin verdi ve böylece eserin ikinci baskısı ile okuyucu karşısına çıkarma olanağı bulmuş olduk.

Reşat Genç'e şahsım ve Enstitü adına bu cömertliğinden dolayı teşekkür ederim.

Prof. Dr. Dursun Yıldırım
Enstitü Başkanı

KÂŞGARLI MAHMUD'A YENİ BİR BAKIŞ

Bağdat. Binbir Gece Masallarının yaşandığı bu efsanevî şehir halifelüğün merkezi olduğu 750 tarihinden beri Türk atlılarını kendisine çekmektedir. Türkistan'dan kopan on binlerce Türk, belki uçan halılarıyla değil ama uçan atlılarıyla Dicle kenarındaki bu kutsal şehre gelmekte, halifenin hizmetine girerek hurma ağaçlarının süslediği çöllerin rüzgârlarıyla yarışmaktadır. Uçan atlılarımız zamanla Bağdat'ın hâkimleri üzerinde büyük bir nüfuz meydana getirmişler, askerî ve siyasî etkilerini halifeleri belirleyecek ölçülere ulaştırmışlardır. 11. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Selçukoğullarının önderliğindeki Oğuzlar İran'a hâkim olmuşlar ve Bağdat'ı himayeleri altına almışlardır. Aynı yıllarda Mahmud adlı bir Türk, belki de hanedan kavgalarından yakasını kurtarabilmek için Kâşgar'ı terketmek zorunda kalmış; kimbilir kaç Türk ülkesini, kaç Türk boyunu kaç Türk obasını gezip dolaştıktan sonra Bağdat'a ulaşmıştır. Çigil, Yağma, Tohsı, Oğrak, Çaruk, Uygur, Argu, Kıpçak, oğuz beylerinin çadırlarında ağırlandı binlerce kelimeyi, yüzlerce şiir ve atalar sözünü, onlar destan ve efsaneyş defterlerine kaydetmiştir. Dicle kenarındaki mütevazi evinde onları tertiplerken Alpaslan'ın zafer haberleri sık sık Bağdat'a ulaşmaktadır. En son 1071 yılının Ağustos sonlarına doğru Konstantiniyye ordusuyla Alpaslan ordusunun Malazgirt ovasında vuruşacağı haberi gelmiştir. 26 Ağustos günü Bağdat'ın Cuma camileri cemaatle dolmuş, Selçuklu ordusunun zaferi için duaya durulmuştur. Camileri cemaatle dolmuş, Selçuklu ordusunun zaferi için duaya durulmuştur. Camileri dolduranlar arasında Türkler de vardır ve bir kısmı kendi dilleriyle ulu Tanrı'ya yalvarmaktadırlar. Kâşgarlı Mahmud bin Hüseyin bin Muhammed de ellerini ulu Tanrı'ya kaldıranlar arasındadır. Gözlerini yummuş ve Buharalı İmam'dan duyduğu hadisi hatırlamıştır: " Türk dilini öğreniniz; çünkü onların uzun sürecek hâkimiyetleri olacaktır". Yüce peygamberin bu sözünü Buharalı İmam, Nişaburlu bir imamdan işitmiştir ve her hâlde hadis gerçek bir hadis olmalıdır. Eğer öyleyse Alpaslan ordusunun zaferi kesindir. Mahmud bin Hüseyin el -Kâşgarı'nın gözleri önünden, gezip

dolaştığı yüzlerce oymak bir bir geçer. “ Er atın, kuş kanatın” atalar sözünü hatırlar ve Türk küheylânlarını kanatlanmış görür. Bir savaş sahnesi canlanır gözlerinin önünde ve “alplar başın togradım-emdi meni kim tutar” diye haykırarak kılıcını havada döndüren bir yiğit belirir. Duası bu yiğide ve bütün yiğitleredir. Amin diyen dudakları bir gülümseyişle hafifçe yayılır. O mübarek, o kutsî hadisi hatırlamıştır: “ Tanrı devlet güneşini Türk burçlarında doğdurmuştur ve gökleri onların ülkeleri etrafından döndürmüştür. Onlara Türk adını vermiş, onları yeryüzüne hâkim kılmıştır...” Büyük bir gönül rahatlığı içinde duasını bitiren Kâşgarî, Dicle kenarında uzunca bir yürüyüş yaparak evine gelmiştir. Defterlerinin bir kısmı rahlelerin üzerindedir; bir kısmı halılara yayılmıştır. Türkçenin dil kurallarını anlatan kitabını birkaç ay önce bitirmiş ve en üst sayfasına güzel bir yazıyla **Nahvü'l-Cevâhir** yazmıştır. Bir süreden beri halifeye ne zaman takdim edeceğini düşündüğü bu eseri bir çekmeceye kilitlemiştir. Alpaslan'ın zaferi belki ona bu fırsatı verecektir. Şimdi rahle üzerinde duran eserine dönmüştür. Türk dilinin bütün sözlerini bu kitapta toplayacaktır; her söze bir şahit getirecektir; ya bir şiir, ya bir atalar sözü. Bunlardan birini bulamazsa basit bir cümle de söze tanık olabilir. Araplara Türk dilinin bütün söz varlığın öğretmelidir. İsimleri, fiileri, edatları. Sıra geldikçe Türklerin âdetlerini, efsanelerini, obalarını, şehirlerini de onlara anlatmalıdır. 26 Ağustos Cuma günü buna daha da çok inanmaktadır. Büyük bir şevkle rahlenin önünde diz çökmüş ve çalışmaya devam etmiştir.

Kâşgarlı birkaç yıl içinde eserlerini tamamlamış ve ona **Kitâbu Divânü Lügâti't-Türk** adını vermiştir. Türk dilini toplayan kitap. Onun kaleminden çıkan nüsha halifenin oğluna sunulmuştur. Divân'ın daha sonra kaç defa istinsah edildiğini bilmiyoruz. Eserin hikayesi de Kâşgarlı'nın hikayesi kadar ilgi çekicidir. Onun elinden çıkan nüsha ve diğerleri zamanla kayboldular. Kaşgarlı'dan 200 yıl kadar sonra Şam'da istinsah edilen bir kopya bugüne kadar geldi. 18. yüzyılda Kâtip Çelebi'nin bahsettiği nüsha bugün elimizde bulunan nüsha mıydı bilmiyoruz. Yüzyılımızın başında gün görmüş bir hanım sıkıntıya düşüp de elindeki kitabı 30 altına sahaflarda satışa çıkarmasaydı ve büyük kitap dostu Alî Emirî Efendi bu kitaba rastlamasaydı Divânü Lügâti't-Türk'e şimdi sahip olmayacaktık. Şu anda İstanbul Millet Kütüphanesi'nde saklanan bu nüshanın

bulunuşu, Reşat Genç'in dediği gibi "Türkiyat sahasında, Orhun Yazıtlarından sonra, en büyük keşif" tir.

Kilisli Rifat, Brockelmann, Besim Atalay, Salih Muttalibov, James Kelly ve Robert Dankoff eser üzerinde neşir ve tercüme çalışmaları yaptılar. Eserin içinde geçen şiirler, atasözleri, gramer kuralları, çeşitli inançlar, örfler, âdetler, efsaneler ayrı ayrı pek çok araştırmaya konu oldu. Fakat bugüne kadar hiç kimse Dîvânü Lügâti't-Türk'ü bir tarih ve kültür kaynağı olarak bütün hâlinde ele almadı.

"Kâşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası" adlı çalışma: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Reşat Genç'in ilk büyük eseridir. 1974'teki bu çalışmanın bugüne kadar basılmamış olması, kültür tarihi araştırmalarımız açısından ciddî bir kayıptır. Gerçi Reşat Genç'in, Kâşgarlı Mahmud'un Türk kültür tarihi içindeki yerini anlatan çeşitli yazılarını okuduk; çeşitli konferanslarını zaman zaman dinledik. Onun, Kâşgarlı'yı âdeta ezber ettiğini bizler biliyoruz; ancak bu büyük çalışma çoktan su yüzüne çıkmalı, ilim âlemine sunulmalı idi. Geç de olsa Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün bu eseri basması Türklük araştırmaları için önemli bir kazanç olacaktır. Bu eserde okuyucular, 11. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinden Moğolistan ve Çin içlerine uzanan Türk dünyasının bir aynasını bulacaklardır. O devirde Türkler ne yer, ne içerlerdi; ne giyer ne kuşanırlardı?... Hangi oyunları oynarlardı?... Ektikleri biçtikleri nelerdi; hangi hayvanları tanıyorlardı; ne gibi zanaatlarla uğraşıyorlardı?... Ticaret yapıyorlar mıydı?... Avcılık, savaşçılık vasıtaları, âdetleri nelerdi?... Aile içi münasebetleri, akrabalık ve komşuluk münasebetleri nasıldı?... Reşat Genç'in eserinde bütün bunlar Kâşgarlı Mahmud'un eserine dayanılarak; zaman zaman başka kaynaklarla mukayese edilerek tek tek incelenmiştir. Kâşgarlı Mahmud'la âdeta yeniden Oğuz, Kıpçak, Yağma, Çigil obalarında dolaşılıyor; aşık veya ceviz oyunu oynuyor; at yarıştııyor; yörgemek yiyoruz. Türk sosyal hayatı ve kültür tarihi üzerinde çalışmak isteyenler elinizdeki bu esere başvurmak zorundadırlar. Anadolu'nun kültür kaynakları üzerinde söz söylemek isteyenler Reşat Genç'in bu eserini okumak zorundadırlar. Ve Kâşgarlı Mahmud'un eserinin sadece basit bir sözlük olmadığını iddia ediyorsak yine Reşat Genç'in bu eserini tanık göstermek zorundayız.

Reşat Genç'in çalışmasıyla Kâşgarlı Mahmud'un eseri yeni bir aydınlığa kavuşmuş ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 30 küsür yıllık hizmetine bu eserle önemli bir katkıda daha bulunmuştur.

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

Bu mütevazî çalışmamı eşsiz dahî, Ulu Önder ATATÜRK'ün en büyük eseri olan TÜRKİYE CUMHURİYETİ'nin 75. kuruluş yıldönümüne armağan ediyorum.

Önsöz

Türkiyat alanında, Orhun Yazıtlarının bulunup okunmasından sonraki en önemli gelişme şüphesiz Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lügâti't-Türk'ünün bulunmasıdır. Dîvân, Türk dilinin, tarihinin, edebiyatının, folklorunun, kısaca Türk kültür ve medeniyetinin en büyük hazinesidir. Bununla beraber eserin bulunuşu, çeşitli neşirleri ve hatta tercümelelerinden üzerinden yıllar geçtiği halde, maalesef yurt içinde veya yurt dışında, bu eserin ihtiva ettiği Türk kültür varlığı bütün olarak ele alınıp işlenmemiş ve değerlendirilmemiş, gerek eser ve muhtevası gerekse yazarı hakkında yazılan çeşitli eser ve makaleler, mahiyetleri bakımından Dîvân'daki Türk kültür varlığını bir bütün olarak aksettirmekten uzak kalmışlardır.

Biz, bu hususu göz önünde bulundurarak, Dîvânü Lügâti't-Türk'te, Türk kültürünün bu büyük hazinesinde yer alan Türk kültür varlığını bir bütün olarak ortaya koymak ve bu arada, Dîvân'da ifadesini bulmuş olan XI. yüzyıl Türk yaşayışını da günümüze taşımak ve hatta yer yer bazı mukayeseler de yapmak istedik. Bu amaçla, önce merhum hocam Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT'ın, onun ebediyete intikalinden sonra da, rahmetli hocam, Prof. Dr. Faruk SÜMER'in denetiminde, "Dîvânü Lügâti't-Türk Müellifi Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. yüzyılda Türk İllerinin Siyasî, Etnik, Sosyal ve Kültürel Durumu" adlı bir doktora tezi aldık.

Bu amaçla Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgileri değerlendirirken onun kayıtlarını kelime kelime, cümle cümle konularına göre tasnif ederek bir metin oluşturmaya çalıştık. Böylece, herhangi bir konu ile ilgili olarak Dîvân'ın çeşitli ciltlerinde dağınık bir şekilde yer almış olan bilgileri bir araya getirmiş olduk.

Yine, konuları işlerken ana kaynak Dîvân olmak üzere diğer kaynaklardan ve inceleme eserlerinden de faydalandık. Ancak şunu da belirtelim ki, bütün inceleme eserlerini (çoğu yurt dışında ve çeşitli dillerde yayınlandığından) temin etmek ve değerlendirmek çok

uzun bir iş olurdu ve o takdirde bu çalışmanın üç bölümü içerisinde yer verdiğimiz her kısım ayrı bir inceleme konusu olabilirdi. Bu yüzden, mutlaka açıklanması gereken konularda, ulaşılabilen eserlere başvurulmuş, bunun dışında Kaşgarlı'nın verdiği bilgilerle yetinilmiştir. Zaten ele alınan konuların çok büyük bir kısmı için Kaşgarlı'dan başka yerde bilgi bulmak da mümkün olmamıştır.

1969 yılında başlayan çalışmalarımız, araya askerlik görevimizin de girmesi sebebiyle 1974 yılında tamamlanabildi. Ancak, aradan geçen uzun zamana rağmen bugüne kadar yayınlamak mümkün olmadı.

Şimdi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün himmetleri ile, 1974'te hazırlanmış ve bize "Edebiyat Doktoru" unvan ve payesini kazandırmış olan bu çalışmayı yayınlamaya imkân bulabildik. Eser yayına hazırlanırken mümkün merteye gözden geçirilmekle birlikte, orijinal hali korunmuş, ancak sonuna Dîvân ile ilgili oldukça zengin bir bibliyografya eklenmiştir.

Diğer taraftan, "Dîvânü Lügâti't-Türk Müellifi Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. yüzyılda Türk İllerinin Siyasî, Etnik, Sosyal ve Kültürel Durumu" adı çok uzun olduğu için pratik bakımdan literatürde zorluklar meydana getireceğinden, eser yayınlanırken "Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası" adı tercih edilmiştir.

Üç bölüm halinde hazırlanmış olan bu çalışmanın:

1. Bölümünde XI. yüzyıl Türk dünyasının siyasî ve etnik durumu ile, çeşitli Türk illerinin birbirleri ile ilişkileri ve yaşama biçimleri;

2. Bölümünde XI. yüzyılda Türk aile yapısı, akrabalık münasebetleri, oba, boy, kavim, sosyal tabakalar, günlük hayat ve münasebetler, dinî inanış ve âdetler, eğitim hayatı, tababet, oyunlar ve eğlenceler, müzik ve çalgılar, giyim-kuşam, Türk evi, Türk mutfağı ve yemekleri, takvim, haberleşme ve ulaşım, at takımları ve silahlar gibi konular;

3. Bölümde ise XI. yüzyılda Türklerin iktisadî hayatı ile ilgili olarak para, kıymetli maddeler ve ticaret, ziraat, hayvancılık, avcılık ve balıkçılık ile el işleri, zanaatlar ve diğer meslek dalları ele alınmış ve ayrı ayrı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu incelemeyi hazırlarken, Dîvân'ın hem Kilisli neşrine hem de Atalay tercümesine müracaat edilmiş, yer yer tercüme hataları da gösterilmiş ve dipnotlarda her iki yayının cilt ve sayfa numaraları birlikte gösterilmiştir. Ancak, incelemenin ana kaynağı olan Dîvân'ın adını dipnotlarda sık sık tekrarlamamak için sadece eseri yayınlayan ile Türkiye Türkçesine tercüme eden iki değerli âlimin, yani Kilisli Muallim Rifat ile Besim Atalay'ın adlarını (Kilisli-Atalay) olarak kaydedip, cilt ve sayfa numaralarını verdik.

Transkripsiyonda ise, (ç) harfi için (h) ve (z) harfi için de (z) kullanılmış ve diğer harflerin karşılıkları aynen Atalay tercümesinde olduğu gibi bırakılmıştır.

Bu eser, Karahanlılar dönemi Türk Tarihi konusunda hazırladığımız üç ciltlik bir serinin üçüncü cildini oluşturmaktadır. Serini ikinci cildi "Karahanlı Devlet Teşkilatı" adı ile 1981 tarihinde Kültür Bakanlığı yayınları arasında basılmıştı. Karahanlılar döneminin Siyasî Tarihini konu alan birinci cildi ise, uzun idarî görevlerle meşguliyetimiz sebebiyle maalesef bir türlü tamamlanamamıştır.

Bu eserin, Cumhuriyetimizin kurucusu ve milletimizin büyük evlâdı, mümtaz şahsiyeti Mustafa Kemal ATATÜRK'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerine bir millî harç olarak koyduğu "Yüksek Türk Kültürü" nün yakından tanınmasına katkılar sağlayacağı kanaatındayım. Bu itibarla, her kelimesi üzerinde eserler veya makaleler yazılmaya değer olan Dîvânü Lügâti't-Türk hakkındaki bu çalışmamızla engin kültürümüzün tanınması konusunda küçük bir hizmet yapabildikse ne mutlu.

Eserin, sadece ülkemizde değil, bütün Türk dünyasında da Yüksek Türk Kültürü'nün, yani Türklüğün ortak değerlerinin tanınmasına hizmet etmesini gönülden dilerim.

Bu duygularla eserimi hem bütün Türklüğün, hem de meslekdaşlarımın tedkik, tenkid ve istifadesine sunarken, bazı teşekkür borçlarını da zevkle yerine getirmeliyim.

Öncelikle konuyu bana doktora tezi olarak veren hocam Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT ile, eserimi danışmanlığında hazırladığım hocam Prof. Dr. Faruk SÜMER'i minnet ve rahmetle anıyorum.

Eserin “doktora tezi” olarak çoğaltılmasında değerli yardımlarını gördüğüm kardeşlerim Prof. Dr. Kâzım Yaşar KOPRAMAN ve Prof. Dr. İsmail AKA’ya şükranlarımı ifade ediyorum.

Eserin basılmasına karar veren Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü’nün değerli yöneticilerine, özellikle hocam Prof. Dr. Şükrü ELÇİN’e, esere bir sunuş yazısı hazırlayan değerli mesai arkadaşım, Türk Dil Kurumu Başkanı ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Genel Sekreteri Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN’a, eseri inceleyerek basılması için rapor hazırlayan Hocam Prof. Dr. Şerif BAŞTAV’a, tashihlerde bana çok yardım eden kardeşim Yrd. Doç. Dr. Ayhan PALA’ya, bibliyografyanın genişletilmesinde yardımcı olan kardeşim Tufan GÜNDÜZ’e, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü’nden Sayın Halis SÖZERİ’ye ve değerli elemanlarına; Ankara Üniversitesi Basımevi yönetiminden Sayın İlhami ÖZDEMİR’e, Sayın Gürsel ÖZDEMİR’e ve basımevinin değerli elemanlarına ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ayrıca “Karahanlı Devlet Teşkilâtı” adlı eserimi “Karahanîlerin Devlet Teşkilâtı” adı ile Uygur lehçesine tercüme eden, sonra da bu eserimi “XI. Asırda Uygurların Etno-Kulturası” adı ile Uygur lehçesine çeviren değerli Tursunay Sakîm Hanım’a, Karahanîlerin Devlet Teşkilâtını yayımlayan (Urumçi 1990) ve “XI. Asırda Uygurların Etno-Kulturası”nı da yayımlamak üzere bulunan Çin Halk Cumhuriyeti Uygur OTONOM Bölgesi’nin “Sincan Halk Neşriyatı” idaresine de teşekkür etmeyi, zevkle yerine getirilmesi gereken bir borç biliyorum.

Keçikıran-ANKARA 1997

Prof. Dr. Reşat GENÇ

İçindekiler

Sunuş / iii

Kâşgarlı Mahmud'a Yeni Bir Bakış (Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun) / v

Önsöz / ix

GİRİŞ

KAŞGARLI MAHMUD VE ESERLERİ

A) Hayatı ve Şahsiyeti / 1

B) Eserleri / 8

I. BÖLÜM

XI. YÜZYILDA TÜRK İL(EL)LERİNİN SİYASÎ VE ETNİK DURUMU İLE HAYAT TARZLARI

1. SİYASÎ DURUM / 17

2. ETNİK DURUM / 26

3. HAYAT TARZLARI / 47

II BÖLÜM

XI. YÜZYILDA TÜRL İL(EL)LERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU

1. AİLE / 51

a) Evlenme / 52

b) Boşanma / 61

c) Aile Yapısı / 63

2. AKRABALIK / 74

3. OBA / 77

4. BOY / 78

5. KAVİM (EL, İL, BUDUN) / 80

6. SOSYAL TABAKALAR / 82

a) Beyler / 82

b) Halk / 105

c) Köleler / 109

7) TOPLUMDA GÜNLÜK HAYAT VE KARŞILIKLI İLİŞKİLER / 109

8) DİNÎ İNANIŞ VE ÂDETLER / 118

9) ÖĞRENİM HAYATI / 129

10) TIP / 137

- 11) OYUNLAR VE EĞLENCELER / 144
a) Çocuk Oyunları / 144
b) Yarışlar ve Sportif Oyunlar / 148
- 12) MÜZİK VE ÇALGILAR / 161
- 13) GİYİM-KUŞAM / 163
a) Elbise Malzemeleri / 163
b) Giyim Eşyası / 168
c) Kuşam Malzemesi / 180
ç) Süs Eşyaları ve Süslenme / 182
- 14) EV / 190
- 15) MUTFAK VE YEMEKLER / 215
a) Mutfak / 215
b) Başlıca Besin Maddeleri ve Yemekler / 222
I) Hayvanlardan Elde Edilen Besin Maddeleri / 223
II) Tarımsal Besin Maddeleri / 235
- 16) TAKVİM VE DİĞER ZAMAN BİRİMLERİ / 255
- 17) POSTA VE ULAŞIM İŞLERİ / 261
- 18) AT TAKIMLARI VE SİLÂHLAR / 265
a) At Takımları / 265
b) Silâhlar / 268

III. BÖLÜM EKONOMİK DURUM

- 1) PARA VE KIYMETLİ MADDELER-TİCARET / 277
a) Para ve Kıymetli Maddeler / 277
b) Ticaret / 281
- 2) TARIM / 292
- 3) HAYVANCILIK / 311
- 4) AVCILIK VE BALIKÇILIK / 338
- 5) EL İŞLERİ-ZANAATLAR VE DİĞER MESLEKLER / 349

SONUÇ / 365

BİBLİYOGRAFYA / 373